

UN ALTRE CANT DE GENTIL DE VERDAGUER

A l'hora de presentar el treball *Cinc versions del «Cant de Gentil»* en aquesta mateixa revista¹, vaig carregar-me de cauteles respecte del nombre de versions del poema. «Em limitaré —hi deia— a oferir ... les cinc versions que conec». Amb això volia dir que no sols no exclouia l'existència d'altres versions, sinó més aviat que la suposava o fins i tot que la pressentia. Tinc apresada, d'una banda, la lliçó dels estudiosos dels manuscrits de Verdaguer que ensenya dues coses: que sempre poden aparèixer nous manuscrits donats per perduts i que entre els coneguts poden sorgir fulls o textos descol·locats que continguin noves versions de passatges que semblaven documentats exhaustivament. La pròpia experiència, de l'altra banda, m'ha demostrat que això era més freqüent que no sospitava.

Doncs bé, un cop més s'ha repetit el fet amb el *Cant de Gentil*. Quan les cinc versions encara eren a la impremta, me n'apareixia una altra, la que fa sis, en el Ms. 2.433 de la Biblioteca de Catalunya. Val a dir que el manuscrit és un recull factici que procedeix de reculls facticis anteriors i, doncs, que no és sorprenent que passés desapercebut fins ara. Sigui com sigui, vaig optar per la publicació immediata d'aquell treball en la forma que l'havia redactat, o sigui, partint de les cinc versions que fins llavors coneixia, i per l'ajornament de l'estudi de la nova versió que acabava de conèixer. És el que em proposo de fer ara, tot presentant les excuses pertinents de no haver-me sabut potser contenir i, amb més raó encara, tot

1. «Reduccions», núm. 28, desembre de 1985, pp. 65-99. Aprofito l'avinentsa per a assenyalar dos errors que s'hi infiltraren. El primer és a la p. 85: els versos variants 23-28 han d'anar a peu de pàgina. L'altre és a la pàg. 90 i és múltiple: tots els nombres de versos que hi apareixen, 7, 12, 13, 16, 19-21, han d'ésser augmentats de quatre, és a dir, 11, 16, 14, 17, 20, 23-25. Així mateix, al començament del segon paràgraf, ha de dir «l'estrofa IV», en lloc de III. L'origen de l'error és que, en redactar el comentari, treballava sobre la hipòtesi que la primera estrofa —inacabada— no formava part del poema i, en conseqüència, començava la numeració a l'estrofa II, o sigui, el vers 5.

prenent les cauteles de sempre respecte de l'exhaustivitat de les versions.

Els textos que presento es troben als folis 90-91-92 del Ms. 2.433 esmentat². De fet contenen estrofes i versos repetits en el sentit de «passats en net»; el conjunt, de mètrica constant, sembla culminar en el poema del foli 92. Ara bé, tot fa pensar en tres provatures diferents i successives, i com a tals les transcriu, per tal de facilitar-ne la lectura.

El text A és d'organització difícil pel que fa a les estrofes. La que dono com a variant de la segona es troba en el manuscrit encavallada amb aquesta i té al marge, separats amb guionet, els versos, però cap vers ni cap variant no hi són ratllats. Entre les estrofes III i IV hi ha una ratlla horitzontal que interpreto com un senyal indicador que IV no procedeix de III, sinó que ha de venir després de II variant, ja que així ho exigeix la coherència entre el vers *m'ha lligat al carro seu* i el vers *Tan enlaire m'ha pujat*. L'estrofa V és inacabada i podem llegir-la com una represa de la primera. Siguin, però, esborrany d'una sola provatura o ho siguin de dues, les transcriu com una unitat, tal com apareixen en el full manuscrit. El lector hi sentirà a l'acte ressons de l'escondic, ja que els primers versos contenen els retrets de la mare i de la pàtria. Ara bé, en lloc de defensar-se de les acusacions, l'enamorat respon amb un comiat que s'allarga a tota l'estrofa següent. Les estrofes III i IV tornen en certa manera a reprendre els temes de l'escondic. En conclusió, l'esborrany enceta un nou biaix per a escometre el *Cant de Gentil*, sense apartar-se gaire de l'intent anterior de l'escondic.

2. El paper és blanc i de mides de llibreta mitjana (22 × 16 cm), sense ratlles el 90 i ratllats el 91 i 92, que segurament formaven plec. Són escrits amb tinta, llevat d'alguns versos i d'algunes esmenes que ho són amb llapis. La cal·ligrafia conté «erres» segones. Amb una gran probabilitat es poden datar de l'estiu de 1884 i, amb no tanta, de l'estada al Mont. No hi ha títol ni encapçalament en cap dels tres textos. Els transcriu amb ortografia normalitzada.

Text A

Fol. 90 r.

- I La mare m'ha dit on vas?¹
la pàtria, doncs per què em deixes?
a l'amor tu me vendràs?
Adéu pàtria meva.

- II Adéu mare que deixí,
mes germanes i ma terra
de tan amunt que pugí
mon cap té rodesa.

[Estrofa variant]

- 5 Adéu mare del cor meu,
adéu llocs² de ma infantesa:
m'ha lligat al carro seu
de l'amor la reina³.

- III Só al bell cim de⁴ Canigó
per abastar una estrella: 10
més ai! ¿L'abastaré⁵ o no,
oh hermosa Griselda?

- IV Tan enlaire m'ha pujat
que no sé tornar enrera:⁶
tot sovint lo cor me bat, 15
mon cap té rodesa.

- V A ma mare he dit adéu
que em deia: fill per què em deixes?
de la dolça pàtria meva
en son front posí mon peu 20
sobre el⁷

1 Variant ant. ratllada: «La mare em diu, doncs on vas?». 2 Var. «companyons». 3 Var. «un braç de sirena». Var. dels vv 7-8 «fins al viure he dit adéu / per una sirena». 4 Var. «He pujat a». 5 Mot ratllat «jo». 6 Entre els vv 13 i 14 els mots «quan vull» (per bull?). 7 L'estrofa és abandonada sense acabar.

El text B reprèn l'anterior extraient-ne l'estrofa II variant i les variants d'aquesta: *companyons* del v. 6 i *un braç de sirena* del v. 8. També en recupera l'estrofa III sense cap modificació. La darrera estrofa, en canvi, és nova, llevat del darrer vers que és el mateix del darrer de II. És, però, més breu; elimina les enumeracions pròpies de l'estil verdaguerià i fa pensar que és incomplet, inacabat. Tot i així, manté en la brevetat de les tres estrofes els tres temes bàsics que el *Cant de Gentil* anirà tractant fins a la versió final: el comiat a l'estrofa I, el dubte en la II i el partiment entre goig i dolor en la III. Allò que abandona aquest esborrany són els elements propis de l'escondic; alhora apunta en l'estrofa III els de la mala cançó.

Text B

Fol. 91 r.

- I Adéu mare del cor meu,
companyons de ma infantesa;
m'ha lligat al carro seu
un braç de sirena.
- II Só al bell cim¹ de Canigó 5
per abastar una estrella:
mes ai! ¿L'abastaré o no,
oh hermosa Griselda?
- III Tot per ella ho he deixat,
mes sovint lo goig me deixa: 10
si en desvari mon cor bat²,
mon cap té rodessa.

1. Var. ant. «He pujat al». 2. Vars. ants. «de maror / fortament / en desvari el cor me bat». Entre els vv 9 i 10 aquest intercalat: «lo meu cor desvarieja».

El text C, que presenta poques correccions, sembla amb una gran probabilitat el darrer d'aquest conjunt d'esborranyes. És el més complet i coherent. Els trets de l'escondic no hi apareixen fins a la

darrera estrofa i encara molt condensats en els tres interrogants, l'un en boca de la mare i els altres dos en boca de la pàtria. Així mateix el comiat, dilatat en els esborranys A i B, aquí es redueix al vers final: *Adéu pàtria meva*. El gruix del poema, per contra, es limita a referir el viatge i l'encís de Gentil amb termes neutrals, sense que el cavaller enamorat hi manifesti dubtes ni hi traspuï el seu conflicte interior. En aquest sentit s'acosta a la versió de la pastorel·la, però sense l'enjogassament líric d'aquesta, sinó amb una descripció opaca del seguiment de la fada-lluerna-estel. És en l'estrofa IV, si de cas, on el poema agafa intensitat en comparar la lluerna-fada amb la bellesa i en identificar-la amb l'estel de l'existència de l'enamorat. En canvi, hi desapareixen els elements de mala cançó que hem vist insinuats en el text anterior.

Text C

Fol. 92 v.

- I De Conflent en lo¹ jardí
vegí una hermosa lluerna,
tan hermosa la vegí
me guio ab sa estela.
- II Me guio² planície enllà 5
com ab la toia l'abella,
al tenir-me³ al cap del pla
se'n puja a la serra.
- III Jo pujo muntanya⁴ amunt 10
d'amor lligat ab cadena,
quan me veu al capdamunt
en l'aire em somreia⁵.
- IV Me somriu muntada al cel
com en son⁶ front la bellesa⁷, 15
la lluerna era un estel,
lo de ma existència.

V La mare m'ha dit, on vas?
la pàtria, doncs per què em deixes?
a l'amor tu nos vendràs?
Adéu pàtria meva. 20

- 1 Var. ant. «un». 2 Var. ant. «la seguesc». 3 Var. ant. «quan me mira».
4 Mot ratllat: «serra». 5 Vars. ants. «al cel que... la veia». 6 Var. ant. «un».
7 Var. ant. «una perla».

Aquesta versió del *Cant de Gentil* representa, doncs, una fase nova a mig procés de confecció del poema que vaig descriure en l'estudi anterior. El procés havia començat amb la pastorel·la *Adormideta / jo l'encontrí...*, havia continuat amb l'escondic *Vegí una lluern / baix al Rosselló* i a continuació havia fet un salt vers la mala cançó *Amor, cruel amor, tu me l'has presa / aquella espasa encesa...* Doncs bé, la versió que ara llegim fa de pont en aquest salt entre la segona i la tercera, entre l'escondic i la mala cançó.

En primer lloc, del punt de vista formal, la composició abandona el romanç de pentasil·labs de l'escondic, però abans d'adoptar l'art major dels decasil·labs combinats amb hexasil·labs per a formar l'estrofa de sis versos de la mala cançó, es queda en un estadi intermedi: estrofa de tres heptasil·labs i un pentasil·lab. És una estrofa polimètrica que a *Canigó* només es troba en el cant VI, *Nuviatge*, en la cançó de «La Fada de Roses»; però mentre allà la rima és assonant en els parells i els imparells no hi rimen, aquí aquests presenten rimes consonants. De fet, l'estrofa d'aquesta nova versió és la primera aproximació a l'estrofa en què a la fi es resoldria el *Cant de Gentil*.

Pel que fa al contingut ens trobem igualment a mig camí de les que vaig presentar com a segona i tercera versions. O bé, si cal més exactitud, es tractaria d'una versió segona bis. En efecte, allò que constitueix el salt qualitatiu de la tercera —la transformació de l'enamorat en acusador de l'estimada— i que permet de caracteritzar-la com a «mala cançó», aquí tot just s'hi insinua lleument en l'esborrany B. Per contra, conserva el tret característic de l'escondic,

l'acusació «social» de la mare i de la pàtria, molt present en els textos A i B, i reduïda a la darrera estrofa del C. Altrament, també com a la versió de l'escondic, s'hi planteja el conflicte interior de Gentil sotmès a la duplicitat de les forces que l'atreuen: i la de l'amor, vencedora, i la del deure de defensar la pàtria, la qual li produeix remordiment. Aquesta versió segona bis de l'escondic, però, és molt més endolcida, més tova, no tan inspirada. Gentil hi entona una cançó de comiat, d'enyorament, el sentiment més típicament verdaguerià.

En la versió final aquests components s'hi mantindran, però amb molta més força.

En conclusió, aquest altre *Cant de Gentil* s'integra en el conjunt dels cinc presentats anteriorment i es col·loca entre el segon i el tercer, tant pel que fa a les característiques formals com pel contingut. En el decurs de confecció del cant documenta una altra anella de la cadena creadora que va portar Verdaguer a compondre una de les seves millors peces líriques i corrobora el que vaig assenyalar en les conclusions.

Per tal de facilitar-ne la lectura seguida i, amb ella, l'observació del procés creatiu, en publico ara els sis textos consecutivament.

I

GENTIL CANTA¹

*Adormideta
jo l'encontrí
sota l'ombreta
del gessamí.*

1	L'aire als arboços	5
	deia: —que rossos	
	sos cabells d'or!	
	Són floridera	
	de ginestera ² ,	
	quina rossor!	10

II Sos ulls hermosos
estaven closos
en somni dolç,
somni que emmela
la canticela 15
dels rossinyols.

*Adormideta
jo l'encontrí
sota l'ombreta
del gessamí.* 20

III Moguí les branques
i de flors blanques
caigué un ruixat;
son ull somreia,
cel on me veia 25
jo transportat.

IV Bella com era
per maduixera
prenguí-la jo.
Fada divina, 30
i ets la regina³
del Canigó!

*Adormideta
jo l'encontrí
sota l'ombreta
del gessamí.* 35

1. «canta», var. post. en llapis. 2. Var. post, dels vv 8-9 «flor de ginesta / que orna sa testa». 3. Var. post. del v 31 «i éreu l'estrella».

Vegí una lluern
 baix al Rosselló:
 sa estela era hermosa,
 semblava un llaç d'or:
 lligat per sa estela 5
 seguia-la jo,
 de la riba al marge,
 del marge al turó.
 La mare me'n deia:
 —no et só mare, no; 10
 un fill jo tenia,
 mes era un lleó;
 la pàtria estimada
 me deia: —traidor,
 perquè a una lluern 15
 venguí el seu honor.
 La lluern, oh pàtria!,
 no és lluern, no,
 sinó una estrelleta,
 la del meu amor. 20
 Sols per abastar-la
 pugí a Canigó;
 mes... desvariejo,
 ja no sé on só;
 mon cap té rodesa, 25
 mon cor tremolor.
 Oh estrella divina!
 T'abastaré o no?¹

1 Var. ant. dels vv 23-28 ratllats: Lo cap me va en roda,
 tinc gran tremolor.
 Oh hermosa Griselda!
 l'abastaré o no?

II bis

Fol. 92 v.

- I De Conflent en lo¹ jardí
vegí una hermosa lluernà,
tan hermosa la vegí
me guio ab sa estela.
- II Me guio² planície enllà 5
com ab la toia l'abella,
al tenir-me³ al cap del pla
se'n puja a la serra.
- III Jo pujo muntanya⁴ amunt 10
d'amor lligat ab cadena,
quan me veu al capdamunt
en l'aire em sombreia⁵.
- IV Me somriu muntada al cel
com en son⁶ front la bellesa⁷, 15
la lluernà era un estel,
lo de ma existència.
- V La mare m'ha dit, on vas?
la pàtria, doncs per què em deixes?
a l'amor tu nos vendràs?
Adéu pàtria meva. 20

1 Var. ant. «un». 2 Var. ant. «La seguesc». 3 Var. ant. «quan me mira».
4 Mot ratllat: «serra». 5 Vars. ants. «al cel que... la veia». 6 Var. ant. «un».
7 Var. ant. «una perla».

III

- I Los rossinyols que salten per la molsa
me diuen ab veu dolça:
—fletxa cruel, la fletxa de l'amor!
.....
.....
ai! d'aqueix mal, no en gorirà ton cor!¹
- II Amor, cruel amor, tu me l'has presa 5
aquella espasa encesa
que un *hèroe* fa dos dies em cenyí;
aquella alba em sombreia com aqueixa,
mes ai! l'amor m'esqueixa
lo pit. Oh amor! seràs² lo meu botxí? 10
- III Amor, amor, qui ets tu? Dolça follia
que empenys l'ànima mia,
nasqueres a l'infern o al paradís?
Prou sento cada punt l'embriaguesa
de ta beguda encesa, 15
mes me creia en tos braços més felíç.
- IV Prou ton ala m'ha duit a l'hemisferi
donant-me el teu imperi,
fent-me rei de la terra i de l'espai.
Prou navego en l'atzur de les estrelles, 20
mes, dic, veient-me entre elles:
de llur carro de foc no en cauré mai?
- V Aquesta nit una en vegí que en queia
i encara me sombreia. 25
Era l'estrella d'or de l'amor meu?
Mentres del cel en la finestra blava
alguna altra em mirava:
Qui sap, qui sap si eren los ulls de Déu!

1 Estrofa mancada de dos versos. Infereixo per la rima el lloc d'aquest.

2 Var. ant. «per què ets».

IV

- I Amor, amor, on me pujares?
on sou, amics? on sou, mos pares?
i jo mateix, digau-me, on só?
Digue-m'ho tu, Griselda bella
ma hermosa estrella 5
de Canigó.
- II I tu, ¿ets del del guspira eterna
o sols fantàstica lluernà?
dus a l'infern o al paradís?
Mes, és ací tan dolç lo viure, 10
veient somriure
ton ull blavis!
- III Què se me'n dóna de la terra
si et tinc ací, en est cim de serra?
Mes, com nos mira el sol naixent! 15
Porta'm vers on surt com poncella
que s'esbadella
pel firmament.
- IV Dus-me a la mar d'on naix la perla
de la petxina que s'esberla: 20
seguim la volta de safir
fins on de purpra l'empalia
la llum del dia
quan va a morir
- V Puix compartesc lo teu imperi, 25
mostra'm la terra i l'hemisferi,
mostra'm les fites de l'espai:
mes ai de mi!, de ta carrossa,
Griselda rossa
no cauré mai? 30

CANT DE GENTIL

- I Amor, amor, on me pujares?
 on sou, amics? on sou, mos pares?
 i jo mateix, digau-me, on só?
 Digue-m'ho tu, Griselda bella,
 ma hermosa estrella 5
 de Canigó.
- II I tu, ¿ets del cel guspira eterna
 o sols fantàstica lluerna?
 dus a l'infern o al paradís?
 Mes, és ací tan dolç lo viure, 10
 veient somriure
 ton ull blavis!
- III Què se me'n dóna de la terra
 si et tinc ací, en est cim de serra?
 Mes, com nos mira el sol naixent! 15
 Porta'm vers on surt com poncella
 que s'esbadella
 pel firmament.
- IV Dus-me vers on los ulls va a cloure
 de sa carrossa l'or fent ploure, 20
 rei que es retira a son palau,
 i de son golf al golf d'estrelles
 voguem entre elles
 per lo cel blau.
- V Puja'm amunt, de branca en branca, 25
 des d'on lo món com arbre arranca
 fins al cimal entre el fruit d'or;
 puja'm amunt, i amunt encara,
 mostra'm la cara
 del Criador. 30

VI Mes, si jo et tinc, per què m'enyoro?
si tu em somrius, doncs, de què ploro?
Lo cor de l'home és una mar,
tot l'univers no l'ompliria;
Griselda mia,
deixa'm plorar.

35

L'autor de la present recopilació desitjaria, d'una banda, que amb aquesta nova aportació no hagués de tornar al tema; de l'altra, però, sentiria goig de tornar-hi, car significaria no sols que té raó de prevenir-se davant la passió grafòmana de Verdager, sinó que aquest poeta li revelaria un nou replec del seu art poètic.